

Feldmár András

Végzet, sors, szabad akarat

Talán azzal szeretném kezdeni, hogy amikor a témáról kezdtem gondolkozni, akkor két angol szó jutott az eszembe, a *fate* és a *destiny*. Magyarul a két szó: a *sors* és a *végzet*. Hogy a sors a fate és a végzet a *destiny*. Lehet, mert a végzet szóban benne van a vég, és a *destinyben* van a *destination*, ami olyan, mint a végállomás vagy cél, valaminek a vége. Tehát úgy néz ki, hogy angolban talán a végzet, az a *destiny*. Viszont jó végzet nincs. A végzet az mindig rossz. A végzet az valamilyen tragédia.

Ugyanakkor lehet az embernek jó sorsa vagy rossz sorsa. Nem tudom pontosan, hogy mi a sors és mi a végzet közt a különbség magyarul, és ezért inkább a *fate*-ről és a *destiny*-ről fogok kicsit beszélni. Mert az angolban nagyon-nagyon tisztán lehet tudni, hogy a görögök tulajdonképpen erről a *fate*-ről beszéltek. A *fate*-nek az alapja a *fatum*, ami azt jelenti, hogy "amit valaki mondott", ami ki lett mondva. Tehát a *fate* az az, hogy a görögök és a rómaiak úgy képzelték el az életüket, mintha marionett bábuk lennének, és zsinóron rángatnák őket. Tehát az egész élet egy bábjáték, és az istenek mozgatják a zsinórokat. Az embereket csak annyira érdekelte az önmaguk sorsa, hogy jaj, mi lesz velem, hogyan fognak rángatni. Aztán a kereszténység és a zsidóság már másként vélekedett erről. Ha görögül gondolkodtak volna a zsidók, akkor soha nem hagyták volna ott Egyiptomot. Akkor azt mondták volna "itt születünk, ez a sorsunk, itt maradunk". Tehát a *faith* és a *destiny* között az a különbség, hogy abban a pillanatban arra gondolhatok, hogy nem csak zsinóron rángatnak az istenek, hanem én is elhatározhatom, hogy hová megyek, vagy hogy milyen legyen az életem. Tehát abban a pillanatban, amikor az én akaratom számít, akkor jön be a *destiny*-ről való gondolkodás.

Az embernek tehát nagyon sok választása van. Bele kell néznie a saját szívébe, hogy görögül él-e vagy zsidóul. Mert ha görögül él, én úgy érzem, az lesz a baj, hogy depresszióval lesz. Hiszen, ha az, amit én akarok, annak semmi köze ahhoz, ami történik, akkor az nagyon szomorú dolog. Akkor nincs remény. Akkor az embernek el kell szégyellnie magát. Mert ha olyan dolgok történnek velem, amin nem tudok változtatni, akkor inkább a szégyennel kell megbirkóznom, ami azt jelenti, hogy inkább arra várok, hogy a föld megnyíljon alattam, és nyeljen el - el akarok tűnni, láthatatlanná akarok válni.

Másrészt, ha úgy élek, mintha a *destiny* lenne a valóság, tehát, ha valami nem tetszik, megszüntethetem, el tudom hagyni, mint amikor a zsidók otthagyták Egyiptomot, akkor meglehet, hogy rosszul döntök, és lehet, hogy akkor közöttük is sokan voltak olyanok, akiknek emiatt büntudatuk volt. Viszont a büntudat más, mint a szégyen. A büntudattól meg lehet szabadulni. A bűn olyan, hogy ha rosszat tettem, jót is tehetek, azt valahogy ki lehet javítani. A szégyentől csak úgy lehet megszabadulni, ha az ember bosszút áll. Hogyha engem valaki megszegyenít, akkor az az érzésem, hogy nem lehet ebből kikerülni, hacsak nem állok bosszút. És a bosszúállásnak nincs vége. Az egész életem így a szégyen és a bosszú közötti variáció. Ez így egy nagyon-nagyon deprimáló, nagyon szomorú élet lehet.

Felmerül a kérdés, hogy van-e szabad akarat? Vannak olyan pszichológusok, akik azt mondják, hogy a szabadság az egy illúzió. És a szokás a valóság. Úgy tűnik, hogy ezek a pszichológusok gépeknek gondolnak minket, hogy be vagyunk állítva, és úgy működünk, hogy előre meg lehet mondani, hogy mi lesz. És a pszichológusok a világon mindenütt tanácsot adnak. Például, amikor megkérik az ügyvédek a pszichológust, hogy vizsgáljon meg valakit, aki bűncselekményt követett el.

És ekkor azt kérdezik a pszichológustól, hogy valószínű-e, hogy ez az ember ezt még egyszer meg fogja tenni? Szerintem ez örültség.

Nem tudom, hogy valójában van-e szabad akarat vagy nincs, de a fenomenológiája számomra az, hogy ha akarok inni, iszom,! ha nem, akkor nem, ha akarok enni, akkor eszem, ha nem, akkor nem. Rengetegen jönnek hozzám terápiára, akik azt állítják, hogy sok mindent akarnak csinálni, és nem csinálják, és sok mindent nem akarnak csinálni, és tovább csinálják. És ha figyelmesen elolvassuk Freud írásait, azok majdnem mind ilyen akaratproblémákról szólnak. Sőt, ha visszamegyünk Szent Ágostonhoz, akkor ő is arról

írt, az Istennek arról panaszkodott, hogy miért van az - és pontosan így fejezte ki magát -, hogy akarok tenni dolgokat, és nem teszem, és nem akarok tenni dolgokat, és állandóan folytatom, és tovább teszem - miért van ez? Skinner szerint a szabadság illúzió, a szokás a valóság. Szerintem az egyetlen valóság az a szabadság, és a szokás az abszolút illúzió. És mint terapeuta, az a munkám, hogy bátorítsam az embereket arra, hogy ha olyan szokásaik vannak, amiktől meg akarnak szabadulni, azt megtegyék.

Én nem véletlenül használom a bátorítás szót, mert ez tulajdonképpen bátorság kérdése. Magyarul talán nem nyilvánvaló, de angolul a bátorság az *courage* - franciául pedig ugyanez a *coeur* (talán a magyar *kurázs* is van köze e szavakhoz), mindkettőnél a szív a szótó - tehát a bátorság valahogy a szívvel van kapcsolatban. Nem a pumpáló izommal, hanem amit itt érzünk, valahol a szív táján. Ha valaki annyira elszomorodik, hogy már nem akar semmit megpróbálni, akkor azt az angol szót használjuk, hogy *disheartened*. A szó annyit jelent, mintha elvesztette volna valaki a szívét, és elcsüggedt. Ha valakit megcsaltak, és nagyon csalódott, akkor az angolban azt mondják *broken hearted*, eltört a szíve, összetört a szíve. Hogyha valakit vigasztalnak, akkor úgy mondják *hearten*, hogy segít az egyik ember a másikkal, hogy megtalálja a szívét, bátorít, új erőt ad. De ha - ahogy én sejtem - minden pillanatban szabadon választhatunk, tehát csinálhatnánk mást, mint amit csinálunk, minden pillanatban megszabadulhatunk attól, ami nem tetszik, akkor miért van az, hogy sokan azt érezzük, hogy nem tehetünk semmit. Csak várunk, és engem érdekel, hogy mire várunk. Az is eszembe jutott - és ez a terápiában nagyon is gyakran fölmerül -, hogy csak a rabszolgák várnak. A rabszolgatartók nem várnak. Az, akinek hatalma van, nem vár. Csak az vár, akinek nincs hatalma. De mire vár a rabszolga?

Hegel azt mondta, hogy a tanítvány a mesterének a halálára vár. És valóban, a pácienseim nagyon sok olyan történetet mesélnek el, ami arról szól, hogy tulajdonképpen valamire állandóan vár az ember. Lehet, hogy a gyerek a szüleinek a halálára vár, lehet, hogy a férj a feleségének a halálára vár, de ezt nem tudják, nem mondják ki maguktól.

Nemrégiben egy családterápián vettem részt. Ott volt az apa, az anya, a két lányuk és a fiuk, meg a két lány férje és a fiú felesége. Vagyis négy pár. A probléma az volt, hogy a két lány utálta a nőt, akit a fiú elvett feleségül. A családnak volt pénze, és attól féltek, hogy ez a nő az ő pénzükre vadászik, ezért nem lehet benne megbízni. Észre sem vették, hogy ahogy beszéltek, az öccsüket leértékelték, hülyének nézték. Azt mondták, hogy ez a nő megbabonázott téged, és addig nem tudunk beszélni veled, amíg ezzel a nővel élsz. Nem tartott sokáig megéreznem, hogy a két lány az apjukhoz beszél, mert mind a kettő úgy hitte, hogy ő az apjuknak jobb felesége lett volna, mint a mamájuk volt. Valószínűleg ismerős a helyzet, amikor a lány azt hiszi, hogy a papa hülye volt, hogy elvette a mamát feleségül. Ahogy hallgattam, rájöttem, hogy ez a két lány arra vár, hogy a másik két nő meghaljon. Lelkük mélyén nagyon boldogok lettek volna, ha a mama és az öccsük felesége meghalt volna. Amikor én ezt kimondtam, úgy néztek rám, mint egy bolondra. A várakozással az a baj, hogy rettenetesen unalmas. Úgy gondolom, hogy a halál azért jön, mert az ember unatkozik. Az ember teste elunja magát. Ha az ember vár és unatkozik, akkor azt hiszi, hogy mindennek vége van. A gyerekek nem várnak, nem unatkoznak, a pillanatnak élnek, de ahogy idősebbek leszünk, ahogy öregszenek, már ez is volt, már az is volt, ezt se merem megcsinálni, azt se merem megcsinálni, mindig ugyanaz van, várok valamire, unatkozom. Szerintem ebbe az ember nagyon beleöregszik. Ha sokat várunk, mire várunk? A halálra várunk. Mindannyian várunk a halálra.

Én azt állítom, hogy a szabadság létezik, hogy a szabadság élő valóság!

Ami engem érdekel az ez - és nekem ezért izgalmas -, mert akivel beszélgetek, akivel dolgozom, az előbb-utóbb rájön, hogy ő valóban szabad.

A Nobel-díjas orosz származású költő, Joseph Brodsky (Jozsif Brodskij, 1940-1996) sohasem akarta elveszíteni a saját szabadságát. Sokszor elmesélte, hogy amikor fiatal volt, és még Oroszországban élt, egyszer elkapták, és kérdezték tőle, hol dolgozik, és mondta, hogy ő költő. Akkor elvitték Szibériába - mert, aki nem dolgozik, ne is egyék - egy munkatáborba, ahol büntetésül sok fát kellett vágnia, írta arról, hogy nagyon-nagyon fontosnak találta, hogy egy pillanatra se érezze magát áldozatnak. Szerintem - nagyon

helyesen - rájött arra, hogy ha az ember úgy éli az életét, mint egy áldozat, akkor vége az életének. És Brodsky szerint nincs olyan helyzet, amiben az embernek áldozatnak kell éreznie magát. Tehát akkor, amikor ott volt a táborban, nem volt hatalma - mert milyen hatalma lehet a rabnak egy szibériai táborban -, de amikor azt mondták, hogy ennyi fát kell felvágnia a nap végére, akkor ő kétszer annyi fát vágott föl. Így tartotta meg a szabadságát. Ilyenformán nem azt csinálta, amit más mondott, ő senkinek nem lett a rabszolgája, de azt is tudta, ha kevesebbet vágott volna fel, vagy azt mondta volna, hogy én nem vágok fát, akkor megölték volna, de hogy kétszer annyit vágott fel, így nem tudtak vele mit csinálni, csak néztek rá, mintha örült lenne, de így megtarthatta a szabadságát.

Beszélgettem egyszer férfiakkal, akik megölték a feleségüket. Megkérdeztem tőlük, hogy ha tényleg úgy érezték, hogy meg kell ölniük a feleségüket, akkor miért nem választottak más utat, hogy megmeneküljenek tőlük. Például mondhatták volna, hogy lemennek cigarettáért, és soha többé nem mentek volna haza. Akkor nem kellett volna börtönbe menniük. Komolyan rám néztek, és azt mondták, hogy ez soha nem jutott az eszükbe.

Azt kell mondjam, hogy tulajdonképpen a pszichoterápia értelmetlen lenne, ha szabad akarat nem lenne. Én úgy kerültem erre a területre, hogy nagyon-nagyon sokat szenvedtem fiatal koromban. Kezdetben matematikus voltam, halvány gőzöm nem volt a pszichológiáról vagy terápiáról. De mivel bizonyos dolgok megisméltődtek, és mert fájdalmas műsorok ismétlődtek meg, gondoltam, hátha ez nem véletlen, vagy elmebajom van - mert velem is elhitették, hogy ilyen van, aztán később kiderült, hogy nincs -, de szenvedtem, és arra gondoltam, hátha lehet élni szenvedés nélkül, és akkor találtam egy terapeutát, és kilenc hónapig jártam hozzá ötször egy héten. Gondoltam, ha belekezek valamibe, akkor hát végig csinálom, így belekezdtem. Nagyon tradicionális terápia volt, le kellett feküdnöm a széken, ő ült mögöttem, és az orrát piszkálta, de azért odafigyelt - ahogy mondtam, hogy mi történt velem, akkor azt mondta, hogy ezt én mind csak képzelem, mert soha semmi nem történik velem. Ő volt az első, aki azt mondta, hogy talán arra kellene figyelnem, hogy ki csinál, mit, kivel. Ki tesz, mit, kivel.

Hogy ez egy misztérium, hogy valami történik, tehát abban a pillanatban, amikor azt mondjuk, hogy ez történt vagy az történt, akkor az azért van, mert nem akarjuk tisztán látni, hogy ki csinált, mit, kivel. Ez egy olyan tabu dolog.

Például az első házasságom három és fél év után megszűnt. Aztán én nagyon reménykedtem, és megint megnősültem, és három és fél év múlva vége volt a második házasságomnak is. És én úgy véltem, hogy ezt a nők csinálják velem. És ez a terapeuta volt az első, aki azt állította, hogy erre nagyon büszke lehetek, mert ezt én értem el. Az én akaratom szerint történik pontosan. Akkor én azt hittem, hogy ő hülye, mert magamtól erre sohasem jöttem volna rá, de ő azt mondta, hogy nézzük meg a tényeket. Amikor három és fél éves voltam, akkor (1940-ben születtem) anyámat elvitték Auschwitzba, apámat munkaszolgálatba, nagyanyámat a gettóba, és egy fiatal, húszéves katolikus nő, akit én nem ismertem, az életét kockáztatta, és elrejtett. Különben megölték volna. Három és fél éves koromtól ötéves koromig - pontosan nem emlékszem de valószínűleg - az volt az érzésem, hogy mindenki otthagytott. Tehát mindazoktól el kellett válnom, akiket három és fél éves koromig ismertem. Elvesztettem az apámat, az anyámat, a nagyanyámat, és egy ismeretlennel éltem. Ebben jó is volt, meg rossz is volt. A terapeuta szerint a legfájdalmasabb az volt számomra, hogy mikor egyedül találtam magam, az nem az én ötletem volt. Hogy ez történt velem. Ezt szenvedtem. Bosszúból, hogy "mestere legyek" a helyzetnek, húsz éves korom után elintéztam, hogy három és fél év után a kapcsolataimnak vége legyen. És az újabb kapcsolatnak is három és fél év után vége volt. Tehát ura voltam a helyzetnek, és ő szerinte ez olyan boldoggá tett belülről - bár a tudatom alatt -, hogy megérte a szenvedést, amit a tudatomban átéltem. Ő azt mondta, hogy a tudatomban nagyon büszke voltam arra, hogy most én vagyok az életemnek a mestere. Ez nagyon elgondolkodtatott akkor, és ez volt az első ötlet, ami annyira érdekes volt, mert a saját életemben éreztem, hogy van bennem valami, amiről nem tudok, és meg is ijesztett, de nagyon érdekes is volt. S akkor kezdtem azon gondolkodni, hogyan tudnék összeköttetésbe kerülni önmagammal. Mert nyilvánvaló volt, hogy ha ezt nem teszem meg*, akkor az a részem, amiről nem tudok az fogja vezérelni az életemet. Akkor

elhíhetem, hogy nincs szabad akaratom, a sorsom diktálja, hogy mi történik, nagyon könnyen azt gondolhattam volna, ha nem megyek el terápiára, hogy nekem ez a sorsom. Három és fél év után mindenkit elveszítetek... Gyerekkoromban is, felnőttkoromban is ez a sorsom. Itt jön be a hipnózis. Ez maga a hipnózis. Amikor a fogorvos azt mondja, hogy most nem kell lidocaint beadni. Ehelyett hipnózison keresztül érzéketlenné teszi - mondjuk - az ujjamnak a hegyét, túvel szúrja, meg nem érzem, tűzbe tartja, nem érzem egyáltalán. Ha az ujjam érzéketlen, azt érintsem hozzá az ínyemhez, és akkor az is érzéketlen lesz. És akkor a fogorvos tud dolgozni.

Az, az igazság, hogy a hipnózis segítségével lehasítom azt a részemet, ami érzi a fájdalmat. Tehát valahol itt van a másik énem, aki ordít a fájdalomtól, de ennek a részemnek halvány gőze sincs, hogy itt mi történik. Ebből a példából az is nyilvánvaló hogy minél jobban fáj valami, az ember annál inkább megtalálja azt az utat, hogyan lehet lehasítani, leszakítani az embert attól a résztől, ami fáj.

Valószínűleg sok fájdalmat okozott az elszeparálás, a szüleim elvesztése, de az is, hogy az, aki menedéket adott nekem, nem akarta, hogy állandóan sírjak, így aztán lehasítottam a fájdalmat, nem csak magam miatt, hanem udvariasságból is, hogy ne sírjak állandóan. Itt az, az idegen nő, aki meghívott a családjába, akkor a legkevesebb, amit tehetek, hogy ne sírjak állandóan. Nagyon gyakran mélyen motiválva vagyunk, hogy elválasszuk önmagunkat azoktól a részekről, amik rettenetesen fájnak. Ha az életben soha nem találom az összeköttetést azzal a részemmel, ami egykor fájt, akkor az a részem, amitől elválasztottam magam, vezérli az életemet. És akkor csak csodálkozom, hogy nahát, mi történik velem. Freud ezt a "megisméltlés kényszerének" nevezi.

Hogy lehet újra megölelni azt a részemet, amitől elválasztottam magam? Ez azon múlik, hogy olyan helyzetben vagyok-e már, hogy a túlélési problémáim meg vannak oldva. Mert addig, amíg azzal küszködöm, hogy életben maradjak, addig nagyon is jó, hogy leválasztom azt a részem, amelyik fáj. Mert ha elvesztem magam a fájdalommban, akkor nem tudok túlélni. Az ember csak akkor tudja megölelni azt a részét, amit lecsatolt, ha már tud élni, ha úgy érzi, elmúlt a veszély.

De ehhez kell egy olyan társadalom, vagy egy olyan család, vagy egy terapeuta, akire emberileg számítani tudok. Ezt a dolgot egyedül nem lehet megcsinálni. Ehhez egy másik is kell, valaki, aki a karban tud tartani, aki meg tud ölelni, legalább is addig, amíg megsiratom azt, ami történt velem. Mert azért csatoltam le magamról, hogy ne kelljen meghalni a bánattól. Ehhez olyan környezet kell, ahol nem kell magamra vigyáznom. Nem könnyű manapság. A megsiratás és gyászolás az első lépés ebben. A pszichiátria furcsa helyzetben van. Nem értem egészen, mi történt a pszichiátriával, miért szorgalmaskodnak azon, hogy egyre több betegséget találjanak ki.

Például itt van az "anorexia". A pszichiátria azt gondolja, hogy ez egy betegség. Az egyik probléma azzal, hogy azt mondják valakiről, hogy anorexiás - abban a pillanatban, hogy valakiről azt gondolom, hogy az, akkor már nem is látom őt-magát. Akkor már nem is tudom, hogy kiről beszélek. Mert akkor egy betegségnek a példázata az, aki előttem ül. Nem látom élesen, kivel vagyok, nem érzem, nem is kell vele lennem. És akkor már ő is érzi, hogy nem érdekel, és vége az egésznek. Akkor megint játszunk. Én játszom a pszichoterapeutát, ő játssza a beteget. Ezt a szót, hogy anorexia, fogom használni, de fontos tudni, hogy nem veszem komolyan. Ahány anorexiással találkoztam, mindegyiknek más volt a problémája. Mindegyik máshonnan máshová próbál kerülni. De gyakran ez egy olyan helyzetből fakad - legalábbis vannak családok, akik megengedték, hogy lássam, mi történik -, hogy van egy nagyon-nagyon erős mama, és van egy gyenge papa. Gyenge olyan szempontból, hogy beadja a derekát a mamának. Nem tud nemet mondani a mamának. És minthogy az evés a mamával kapcsolatos, egy olyan lány, aki azt mondja a mamának, hogy nem eszem, te főzhetsz, de én nem eszem, az a mamával veszekszik. Nemet mond. De nem csak nemet mond, hanem megmutatja a papának, hogy kell nemet mondani a mamának. Tehát a papát tanítja arra, hogy nem kell beadnia a derekát.

Én nem azt mondom, hogy ez mindig így van, de nem egyszer így van. Általában, ha van valaki, aki nem eszik, nem tud enni, lehet, hogy nem akar enni. Miért nem akar? Ez olyan, mintha sztrájkolna, vagy tüntetne. Ez egyfajta tüntetés. Egy plakátot is hordozhatna,

amire az van írva, hogy ide kell figyelni, mert itt van valami, amiről senki nem beszél, és figyelem, figyelem, itt valami rossz dolog történik, amiről nem lehet beszélni. És amíg valami meg nem változik, addig sztrájkolok, addig azért sem eszem. Abban a pillanatban, amikor a környezete ezt elfogadja, egészen másképp kell beleilleszkednie a családba, mintha azt hiszik, hogy agybaja van a lánynak, vagy egy vírust kapott.

A diszlexia nem ebbe a kategóriába tartozik, legalábbis e felől nem vagyok biztos. Mert amit úgy hívnak *attention deficit disorder*, nem tudom magyarul, de azt jelenti: a gyerek nem tud odafigyelni. Hogy a figyelme túl rövid, vagy nagyon gyorsan megváltoztatja. Hogy nem tud egy dologra figyelni sokáig. Szerintem nagyon gyakran abból ered, hogy amikor kicsi volt, akkor nem figyeltek rá. Tehát nem volt elég figyelem, de nem a gyerekben, hanem a gyerekekre. Lehet, hogy van valami az idegrendszerben, ami nehezzé teszi azokat a dolgokat, amiket mi elfogadunk arra, hogy hogyan kell helyesen írni, vagy hogyan kell a jobbot és a balt megkülönböztetni. Én mindig nagyon komolyan gondolkodom azon, hogy mi az *agybaj*, és mik az *élet nehézségei*, de kilencvenkilenc százalékban azoknak, akik hozzám járnak, azoknak az élet nehézségeivel vannak problémái, nem agybajuk van.

Vagy itt van az alkoholizmus. Sokan azt gondolják, hogy az egy betegség. A skizofrénia. Nagyon sokan gondolják azt, hogy az egy betegség. A depresszió. Rengetegen azt gondolják, hogy az egy betegség. Muszáj, hogy betegség legyen, ha van orvosság rá, akkor persze, hogy betegség. A *multiple personality*, magyarul hasadt személyiség, tudathasadás, az is egy betegség. Nem tudom, hogy jutottak erre a konklúzióra. Mielőtt erről beszélnek, szeretnék felolvasni egy idézetet. Csak, hogy tudjátok, hogy hogyan gondolkozom erről.

Hogy éljünk, és élni hagyjunk, hogy az embert megillető tiszteletet, jóakaratot, a belévetett hitet kinyilváníthassuk, annak érdekében szükséges embernek emberrel beszélnie - írta Camus A lázadó emberben.

Mert a szolgálalkúság, a hamisság és a terror elnémítja, az embereket, és megakadályozza, hogy közösen munkálkodjanak sorsuk alakításán. Szükség van tiszta beszédre és egyszerű szavakra. Legalább azért, hogy a kétségbeesés valótlannak bizonyuljon. Vagy egyszerűen, csak azért, hogy kiderüljön egyértelműbben, mint ahogy nyílt vita nélkül kiderülne, mi is a helyzet. A beszédnek, beleértve a hallgatást is, amely annak egyik válfaja, csodálatosan sok jelentése, útja, módja, határa, van.

Tulajdonképpen ez a pszichoterápia alapja. A beszélgetés azért, hogy közösen munkálkodjunk a sorsunk alakításán.

Egy tizenhét éves lányt a szülei elhoztak, hogy beteg, mert nagyon sovány. Ahogy leültem, és beszélgettem velük, nagyon érdekes volt, hogy sokkal könnyebb volt arról beszélniük, hogy a lány nem *tud* enni, mint arról, hogy nem *akar*. És elképzelhető, miért. Ha nem tud enni, ha beteg, akkor nem kell megvizsgálni a papának és a mamának a kapcsolatát, nem kell megvizsgálni, milyen az otthoni légkör, amiben felnőtt, és azt sem, hogy mit éreznek egymás iránt. Hogy mi az igazság, színészkednek-e, vagy hazudnak. Akkor minderről nem kell beszélni. Mert hogyha beteg, akkor meg kell vizsgálni, meg kell találni az orvosságot, és akkor meg kell gyógyítani. És akkor nem kell beszélgetni. Ez a pszichológia alapelve. Orvosok, akik pszichiátriára akarnak specializálódni, járnak hozzám terápiára, mesélik, hogy - még most is - a vancouveri Orvosi Egyetemen, ha egy pszichiáter az osztályon leül, és beszélget egy emberrel, akit skizofrének címkéztek, akkor a főorvos megszidja a gyakort, hogy "mi nem beszélgetünk a skizofrénekkel, mi csak orvosságot adunk nekik". Miért? Mert, ha beszélgetsz velük, akkor feldúlt lelkiállapotba kerülnek, és sokkal nehezebb velük együtt élni az osztályon. Végeredményben megtiltották a fiatal orvosoknak, hogy beszélgessen azokkal, akik az osztályon voltak.

Szerintem ez olyan, mint a sötét középkor! Én nem tudom megérteni, hogy ez hogyan lehetséges, de ez így van minden orvosi egyetemen, ez így van az egész úgynevezett civilizált világban. Elmondanám, hogy egy skizofréniás fiatalember eljött hozzám beszélgetni. Találkoztam az apjával is és az anyjával is. Egy nagyon kemény családból származott, nem volt sok melegség, szeretet, szabadidő, de amennyire lehetett, szerették a gyerekeiket. Semmi baja nem volt a fiúnak, nagyon is okos fiú volt, jól szerepelt az iskolában, addig a pillanatig, amíg tizenhat éves korában egy napon az öltözőben,

amikor a többiek már bent játszottak a tornateremben, és ő még a cipőjét fűzte, akkor a tanára minden bevezető nélkül megkérte, hogy különböző szexuális dolgokat csináljanak együtt. Egyébként nagyon magas, erős, jól sportoló fiú volt, és nagyon szerette a tanárát, aki a kosárlabdát tanította nekik. Egy szó nélkül, öt perc alatt megtörtént az egész. Utána a tanár bement a tornaterembe, és szólt a fiúnak, hogy "na gyere, gyere!" Attól kezdve, hogy a fiú belépett a terembe, a tanár úgy viselkedett, mint azelőtt, mintha semmi sem történt volna. Soha többé szó sem esett erről. Amikor beszélgettem vele, azt tapasztaltam, mintha valami akkor, régen megtört volna benne. Mintha ez a titok teljesen meghasította volna az elméjét. Mert nagyon szerette ezt az embert, elkezdett kételkedni abban, hogy a hihetetlen dolog valóban megtörtént-e. Mert ha nem történt volna meg, akkor megtarthatta volna a kapcsolatát ezzel az emberrel, de ha megtörtént, akkor - úgy érezte - mindennek vége van.

Ha egy ember lelkiismeretfurdalás nélkül bánt egy másikat, a legrosszabb az, hogy amikor az, akit bántottak, belenéz annak a szemébe, aki bántotta, nem talál semmi jelet, nincs egy csillag a homlokán. Abban a pillanatban valami történik, ami azt jelenti, hogy attól a pillanattól fogva soha senkiben nem tudok megbízni. Mert a legnormálisabb arc mögött bújhat meg valaki, aki engem bántani fog. Ha ehhez hozzátesszük azt, hogy gyakran megtörténik, hogy, ha engem valaki bánt, azt senki nem fogja felelősségre vonni, szabadon fog járni, senki se kérdezi, hogy ezt hogy tehette velem, tehát nincs igazság és senkiben sem tudok megbízni...

Azok, akik öngyilkosok lesznek, szerintem ezért lesznek öngyilkosok. Nagyon egyedül érzik magukat, mert senkiben sem tudnak bízni, és egy olyan világban, ahol nincs igazság, ahol nem lehet abban bízni, hogy felelősségre vonják, aki bántja a másikat, akkor azt mondják, hogy én ilyen világban nem akarok élni, nem akarok játszani. Szerintem ez sem örülség vagy betegség, hanem egy szabad választás. Én meg tudom érteni azokat, akik úgy gondolják, hogy így nem lehet élni. Ez a fiatal fiú ebben a helyzetben volt, senkivel nem tudott beszélni. Ahelyett, hogy megértette volna, milyen reménytelen világban él, inkább kétségbe vonta saját józan elméjét. És egy ponton elkezdett ordítani, és így nagyon könnyű skizofrénné válni. Csak annyi kell, hogy beáll az ember egy útkereszteződésbe, ahol sok a jármű, megáll a közepén és elkezd ordítani. Akkor nagyon hamar beviszik az embert egy elmegyógyintézetbe, és ha akkor az ember még verekszik is, hogy ne fogják le, akkor úgy egy óra múlva úgy fognak róla beszélni, mint skizofrénről.

Más úton is oda lehet kerülni. Ismertem egy másik fiút, az lefeküdt az ágyára, és nem kelt fel, és ott végezte a dolgát is. Ezt is mindannyian megtehetnénk, ha akarnánk, akkor skizofrénné fognak címkézni, és lehet, hogy ellátnának életünk végéig, és soha többé nem kellene arról gondolkodni, hogy keressek pénzt, hogyan tartom el magam.

Még egy történetet elmondok. Egy idősebb nő került hozzám, aki pár évig egy intézet zárt osztályán élt, és negyven vagy ötven elektrosokk kezelést kapott, aztán valahogy kikerült. Négyyszer próbált öngyilkos lenni, de valahogy mindig megtalálták. Most már körülbelül öt éve dolgozom vele, és azóta nem követett el öngyilkosságot. Hároméves volt, amikor a szülei Európában utazgattak. Három idősebb testvére volt, akik közül a legfiatalabb is tíz évvel volt idősebb nála. Tehát valószínűleg véletlenül történt a fogantatása, és addigra a szülei inkább már szabadon akartak utazgatni. A hároméves gyereket meg otthagyták egy családnál három, négy, öt hónapig, amíg ők utaztak az idősebb gyerekekkel.

Vele is olyasmi történt, mint velem. Aki befogadta, valószínűleg nem akarta, hogy állandóan visítson, tehát elkezdett szerepet játszani. Háromévesen elkezdett színházat játszani. Belül rettenetesen érezte magát, de kívül úgy csinált, mintha minden rendben lett volna. Mikor a szülei hazaértek, akkor úgy csinált, mintha jó kislány lenne. Aztán úgy csinált, mintha jó tanuló lenne, aztán úgy csinált, mintha hozzáment volna valakihez, aztán, mintha jó anya lenne. És a második gyerekének a születése után megbolondult. Egyszer, amikor haza kellett volna mennie, egy hotelbe ment, és nem mozdult ki onnan. Aztán egy pszichiáter elment *hozzá*, beszélgetett vele. Aztán kórházban élt.

Amikor hozzám került, egy órán keresztül mozdulatlanul ült, és egy szót sem szólt. Én meg ültem vele szemben mozdulatlanul. Mert hogyha ő nem szól, én mit mondjak? Nekem

nem volt mondanivalóm. De ott volt. Érdekes, hogy néha úgy érzem, hogy egyedül vagyok, hiába ül ott valaki. De én ezzel a nővel nem éreztem, hogy egyedül vagyok. Tudtam, hogy ott volt. Nem mozdult, nem szólt, de ott volt. Hetekig így ültünk, szó nélkül. Aztán az volt az érzésem, hogyha ő nem szól, akkor majd én. És elkezdtem beszélni. Egy váltott helyzetbe kerültünk, mintha ő lett volna a terapeutám, és én elmondtam neki, ami eszembe jutott. Egy szót se szólt. Az első szava - pár hónap múlva - az volt, hogy fél tőlem. Kérdeztem, hogy miért. Azt hiszi, hogy elveszem a szabadságát. Mondom: "milyen szabadságát?" Nagyon érdekes, hogy eddig úgy érezte, szabad volt neki megölnie magát. Szabadon öngyilkos lehet, amikor csak akar. Attól félt, ha valódi kapcsolatba kerül velem, akkor nem fogja tudni megölni magát. Gondoltam: az nem baj. De attól a ponttól kezdve ez a helyzet mostanáig is tart. De ez nem egy könnyű dolog. Nyilvánvaló lett, hogy nem tudja, hogy ő ki. Most már ötvenéves, és halvány gőze sincs, hogy mi az ő vágya. Mert eddig úgy élt, az volt a színház az életében, hogy a mások vágyát teljesítette, amíg tudta. Amikor már nem tudta, akkor eljátszotta, hogy őrült. De arra, hogy megérezze, vagy kitalálja, hogy mi az ő vágya, arra nem volt idő, arra nem kapott támogatást.

Nem könnyű az embernek megtudnia, mi a saját vágya. Azt meg lehet sejteni, hogy másoknak mi a vágya, azt is, hogy pontosan mit óhajtanak, hogy nekem milyen vágyaim legyenek. De hogy valóban mi az én vágyam, azt nem könnyű megtalálni.